

Filosofie a její vztah k pravdě

Odedávna rozlišoval člověk mezi pravdou a omylem, případně lží, ale problémem se pravda mohla stát teprve po vynálezu pojmového myšlení. Také vznik filosofie byl podmíněn tímto vynálezem. Od počátku proto náleží problém pravdy k nejvýznačnějším, ale také k nejobtížnějším úkolům filosofického výzkumu. Bylo nabídnuto již mnoho řešení, z nichž se však žádné nezdá být docela uspokojivé. V čem tkví obtíž?

Pojmové myšlení se od předpojmového liší v tom, že se již nevztahuje k různým skutečnostem přímo, nýbrž takřkajíc „zprostředkovaně“ pomocí pojmů. Myšlení je pomocí pojmů strukturováno a organizováno tak, že jeho předmětné intence jsou přivedeny pod vědomou kontrolu. To umožňuje myslícímu člověku v různých dobách a za rozličných podmínek mítnit „totéž“; jinak řečeno, pojmy nám umožňují soustředit myšlení (proud vědomí) v celé jeho rozmanitosti vždycky k nějakému určitému ohnisku, totiž k jeho „předmětu“. Jak dnes víme, je to vlastně jenom „intencionální předmět“, který zdaleka ještě nesmí být identifikován se „skutečným předmětem“. Pro prvotní filosofování je však charakteristické, že mělo sklon považovat právě intencionální předměty za pravou skutečnost. (Tak tomu bylo kupř. s tzv. „počátky“, ARCHA.)

Vlastní nesnáze všech pokusů filosoficky postavit a také řešit otázku pravdy spočívá v základní nepřiměřenosti zmíněného stylu předmětného myšlení k „zvládnutí“ problému. Máme-li to objasnit a nezůstat u pouhého dogmatického tvrzení, musíme ukázat nemožnost předmětného pochopení pravdy jako takové („podstaty“ pravdy), jakož i osvětlit problematičnost tendence pojmového myšlení, myslivě pravdu „uchopit“ v její „podstatě“, zvládnout ji a ovládnout. K tomu nám pomůže malá úvaha o konsekvencích, k nimž nás dovádí již samo naše téma.

Máme-li přemýšlet o vztahu filosofie k pravdě, měli bychom především vyložit význam slov „filosofie“ a „pravda“. Existuje však vůbec nějaká instance, která by mohla legitimně rozhodovat o „pravém“ obsahu těchto termínů? Kdo by měl být vlastně povolanejší určit nejen význam slova „filosofie“, ale samu „podstatu“ a poslání filosofie, než – filosofie sama? Může však být filosofie vším možným, jen když to bude chtít? Náleží to opravdu k „podstatě“ filosofie, že se rozhoduje k sobě samé? Smí si filosofie své poslání jen sama vymyslet a své určení sama určit? Anebo tu pro ni platí podmínka, bez jejíhož splnění se prostě žádnou filosofií stát nemůže? Nemí vztah filosofie k pravdě konstitutivní pro „pravou“ filosofii? Nemí to proto právě pravda, která je a zůstává pro filosofii, pro její „podstatu“ a pro její poslání tím rozhodujícím?

Ale kdyby tomu tak mělo být, musili bychom se dále tázat po „podstatě“ pravdy. Co však můžeme filosoficky říci o pravdě? A kdo jiný by mohl být ještě kompetentní, aby nám o pravdě jako takové řekl něco kompetentního? Jestliže taková fyzika není s to, říci něco podstatného o energii, pohybu, hmotě atd., je bez dalšího zřejmé, že vědy budou o to méně schopny říci něco rozumného o „podstatě“ pravdy, ačkoliv jsou na pravdu také orientovány a ačkoliv se intenzivně starají o pravdivé poznatky. Ještě dnes můžeme podržet Aristotelovu myšlenku a považovat filosofii za jedinou „vědu o pravdě“. Bez filosofie snad lze poznat mnoho „pravdivého“, nikoliv však, co je „pravdivé“ jakožto „to pravé“, tj. pravdu v jejím bytostném určení. Pouze filosofie je vskutku povolána, aby podstatně rozlišovala pravdivé od nepravdivého (a ne pouze odhalovala a

odstraňovala menší nebo větší omyly). Ale jak vlastně rozlišuje filosofie mezi pravdou jako takovou a mezi lží nebo omylem jako takovými? Není to spíš pravda, která nechává, aby se všechává, aby se všechno vyjevilo v jejím světle, pravé jako pravé a nepravé jako nepravé? Když filosofie nechává, aby se vůbec něco ukázalo v pravém světle nebo v pravé perspektivě, není to výlučně (= což to není výlučně) ve službách pravdy a pod jejím vedením? Není to vposledu vždycky jen pravda sama, která buď přichází nebo nikoliv, která nás oslovuje nebo mlčí, která si použije filosofie a filosofa anebo nepoužije? I když filosofie formuluje výpověď o „podstatě“ pravdy, zůstává pouze pravda sama tou poslední instancí, která rozhoduje o pravdivosti nebo nepravdivosti té výpovědi.

Není tomu tedy jen tak, že otázka pravdy náleží do oboru základních filosofických otázek, nýbrž filosofie jakožto filosofie je podmíněna a určena samotnou pravdou (a nikoliv pouze problémem pravdy a vědomím o pravdě). Není to filosofie, která „má“ nebo „nemá“ pravdu, ale je to pravda, která si filosofie používá (a tak ji činí pravou filosofií) nebo nepoužívá. – Klade se však otázka, zda a v jaké otázce, zda a v jakém smyslu se filosofie může vztáhnout k pravdě, tj. co pro to může udělat, aby se k ní vztáhla sama pravda, aby k ní přišla a aby ji oslovila. A je tu ještě jedna další, ještě významnější otázka: zda se filosofie vůbec může s pravdou setkat a jak. A protože pochopitelně nechceme filosofii personifikovat, musíme svou otázku ještě dál upřesnit: může filosof pravdu vůbec potkat, setkat se s ní, přijít do její blízkosti (-?-)¹? A jak k tomu potom dochází? Jakým způsobem lze takové setkání pravdy s (filosofujícím) člověkem popsat a chápat? A konečně: v čem spočívá ta specifická filosofie a filosofujícího, která jej odlišuje ode všech ostatních lidí (a mezi nimi též od vědců, umělců apod.)? Ze všech dosavadních úvah můžeme nahlédnout, že pravdu jako takovou nelze pojmout předmětně, neboť není žádnou věcí, žádným daným faktem, žádným předmětem, k němuž bychom tím či oním způsobem mohli přistoupit, abychom jej pozorovali, popisovali a svým myšlením uchopili a ovládli. V témž smyslu však nemůže být pravda pojata ani jako vztah dvou daností, např. jako vztah mezi nějakou skutečností a mezi naší výpovědí (nebo naší myšlenkou). Nejenom tedy, že nemůžeme najít žádnou podobnost ani shodu mezi věcí a mezi výpovědí apod., nýbrž každý pokus chápat pravdu jako závislou na něčem daném a věcném je falešný. Pravda také nespočívá v tom, že by ponechávala skutečné v jeho odkrytosti takovým, jakým jest, jako by skutečné i bez pravdy mohlo být tím, čím jest. Nejenom že neplatí, že pravda je původně doma ve výpovědi, ve větě; ona není původně ani ve věcech, v danostech, ve skutečnostech „doma“. Každá skutečnost je víceznačná, ano mnohoznačná; teprve ve světle pravdy se stává „sebou samou“, dostává se jí její určitosti a jednoznačnosti a jednoznačnosti. Žádné jsoucno nemá svou vlastní pravdu v sobě, ale jeho bytí vyvěrá ze samotné pravdy (anebo nemá žádného pravého bytí a proto není žádným pravým jsoucím). A to platí také a dokonce ve specificky zdůrazněném smyslu o člověku: člověk je bytostí, která je ve své „podstatě“ na pravdě závislá v mnohem vyšším stupni než veškeré jiné bytosti. Tady ovšem máme zapotřebí razit pojetí ontologické diference jinak, než je zvykem.

V průběhu svého života je každý člověk vždy nějak jsoucím: třeba novorozencem, dítětem, mladíkem, dospělým, starcem atd. V každém okamžiku je jinak jsoucím, ve svých jsoucnostech se ustavičně proměňuje. Naproti tomu ve svém bytím zůstává sám sebou, zůstává tímž. To však neznamená, že od svého narození

¹ Otazník vložil autor. (Pozn. vyd.)

zůstává stále „týmž“, kým nebo čím vždycky „byl“. Dospělý „není“ tím, čím již „byl“ jako dítě, neboť to, čím „bylo“ dítě, už „není“, to už „já“ dávno pryč. To může být jen v různých podobách paměti zpřítomňováno (a nejde jen o paměť v životě vědomí), přijímáno nebo nepřijímáno, je na to navazováno nebo nikoliv atd. V každé své okamžité jsoucnosti „je“ člověk ve svém bytí spíše ne-jsoucí než jsoucí. (A totéž platí pro všechny ostatní pravé bytosti, tj. takové, které jsou s to se vztahovat samy k sobě, tedy též v rámci „pouhé“ přírody.) To, že člověk (stejně jako každá pravá bytost) zůstává ve všech svých jsoucnostech a zároveň ve svém bytí a ve svém převažujícím ne-bytí sám sebou a tím „týmž“, není žádná samozřejmost a žádná pouhá danost; musí se sám sebou vždy znovu stávat. To však znamená, že své pravé bytí „nemá“ v sobě a skrze sebe, ale že mu je jeho bytí vždy znovu a vždy přiměřeně situaci ukládáno jako perspektiva jeho nejbližšího jednání. Člověk tedy žije v jistém smyslu, jako by posunul své vlastní těžiště do budoucnosti: člověk „není“, kým jest, nýbrž kým se stává. Jeho pravé bytí nevyvěrá tedy z nějaké okamžité jsoucnosti jeho samého, nýbrž z „ještě ne“, které však „má být“.

Všechny bytosti se vztahují ke svému „má být“, čímž zůstávají zakotveny v pravdě a nalézají tak základ k tomu, aby se stávaly a zůstávaly sebou samými, nevědomky a nejčastěji bez jakéhokoliv vědomí. Jen člověk je s to si být vědom sebe jako toho, kdo není jen povolán jako žijící bytost a také myslící bytost ve svém nastávání k co možná nejvyšší integrovanosti svého života a myšlení, nýbrž také a především jako toho, který může být povolán, aby se vzdal sebe samotného a všeho svého, který už nechce sama sebe, ale který se jaksí opouští, nechává se za sebou a veškeré své „ještě ne“ dává k dispozici pravdě. A právě to musíme přesněji vyložit, máme-li vrhnout více světla na otázku (do otázky?), zda vůbec a jak je možné, aby se člověk setkal s pravdou, jestliže původně není spjata se žádnou předmětnou skutečností a jestliže sama „je“ ryze nepředmětná. V hledané odpovědi na tuto otázku vyjasníme, jak doufáme, důvod, proč právě člověk je – jako jediná bytost – se dát k dispozici pravdě jakožto pravdě jako složebník a tlumočnick v aktu, jímž sám sebe nechává stranou a za sebou; a něco pro naše zkoumání ještě důležitějšího, totiž proč a do jaké míry smí filosofie doufat, že právě ona zde najde své nejvlastnější pověření.

Po tisíciletí žili lidé ve světě mýtu, aniž by se jen pokusili mýtus nějak, třeba jen myticky, interpretovat. K tomu by bývalo nutné využít možností reflexe. Ta však není možná tam, kde člověk ještě nezná akt distance od sebe. V mýtu se člověk identifikuje, ale nedosahuje žádného odstupu, který je nepostradatelný pro každý možný přístup k sobě. (To je také významný důvod pro předpoklad nějakého druhu praereflexe v prorocké tradici starého Izraele, kde lze takový odstup doložit (prokázat).) Filosofie naproti tomu potřebovala jen pár desetiletí, aby začala pociťovat potřebu se starat o svou vlastní povahu. Podle pozdější tradice se připisovalo už Pythagorovi, že filosofii nedal pouze její jméno, nýbrž že jako první udal též zdůvodnění pro toto pojmenování, čímž podtrhl významný rys filosofie. Vlastně v odmítnutí dosavadního běžného pojmenování „mudrc“ prý se Pythagoras sám označoval jako „filosof“, protože žádný člověk nemůže být opravdu moudrý, pouze bůh. Tento argument převzal Sókratés Platónovy Hostiny, pochopitelně v rozšířeném a prohloubeném přepracování. Jaké závěry z toho můžeme vyvodit pro naše téma?

Filosof nemá podle tohoto pojetí skutečnou (pravou) moudrost ve své moci, ale s láskou o ni usiluje. Láska k pravdě je právě filosofováním. K takovému

filosofování náleží tedy čtyři „činitelé“: především filosofující jakožto subjekt filosofování; za druhé např. příroda jako předmět filosofování; za třetí samo filosofování jakožto činnost; a za čtvrté moudrost, kterou nelze převést na žádný z ostatních třech faktorů. Moudrost, která se filosofovi nedostává, se nestává „předmětem“ jeho filosofování; navzdory tomu se zdá, že se stává „předmětem“ jeho lásky. To však je pouze falešný výklad vztahu lásky k moudrosti; taková misinterpretace je důsledkem zpředměťujícího pojmového myšlení. Ve skutečnosti nelze přehlédnout, že intence (intendování) filosofického poznání na jedné straně a filosofické lásky na straně druhé se od základu liší. Poznávající myšlení chce svůj „předmět“ zvládnout, ovládnout, zatímco se milující myšlení otvírá k přijetí, k akceptaci milovaného. Už zde můžeme proto odlišit předmětné intence předmětné intence od intencí nepředmětných.

Slovo „moudrost“ v jeho dnešních konotacích nelze nijak zvlášť doporučit k dalšímu promýšlení v tomto směru. Naproti tomu nic nehovoří proti možnosti, abychom při zachování celé struktury zmíněné myšlenky i jejího zdůvodnění, jak jsou připisovány Pythagorovi, mluvili raději o pravdě než o moudrosti. Tak se filosofie stává filalétheí, láska k moudrosti láskou k pravdě. Nehledíc na to, že Pythagoras sám prý mluvil o filosofech jako o lovcích pravdy, můžeme se v té věci obrátit k Platónovi, který vlastně k tomuto přeznačení filosofování a filosofie všechno už výborně připravil. Platón žil v době, kdy bylo nezbytnější než kdykoliv předtím táhnout hranici mezi pravou filosofií a ne-filosofií či dokonce pseudofilosofií (pa-filosofií) tak ostře, jak jenom bylo možno. Také pro Platóna platilo, že „to pravé je vždy celkem“ a že se filosof v celé své myslitelské aktivitě musí již od začátku chovat opravdově (pravdivě), má-li se stát pravým (pravdivým) filosofem a tím také provozovat pravou (pravdivou) filosofii. Kdy však je filosof pravým filosofem? A co to vlastně je pravá filosofie?

Podle Platónova pojetí se člověk stává pravým filosofem, když se – božsky inspirován – nechá podmanit a ovládnout specifickou („erotickou“) láskou k pravé filosofii. A co je tato „pravá filosofie“? Jak už bylo řečeno, Platónův Sókratés přejímá interpretaci filosofie jako lásky (FILIA, též touhy) k moudrosti, o které se tradice domnívá, že je původně pythagorejská. Již tato láska je prý inspirována a vyvolána Erótem; musí-li pravý filosof milovat pravou filosofii erótickou láskou, miluje tak vlastně lásku k moudrosti, k SOFIA. Avšak také o této (erótické) lásce k filosofii platí, že musí být pravá. Jinde říká Platón, že jako praví mohou být posuzováni jen takoví filosofové, kteří se s láskou dívají na pravdu. Snad právě tady není nezbytné nadměrně podtrhovat řecký sklon zrakově rozumět poznávajícímu přístupu ke skutečnosti. Nelze však nevidět, že k pravému dívání je životně důležité dívat se na pravdu s láskou, neboť bez takové lásky k pravdě není možné žádné pravé dívání, žádné pravé filosofování ani žádný pravý filosof.

Platón je zcela zřejmě přesvědčen, že nejde o jakékoliv, nýbrž jen o pravé dívání na pravdu; nikoliv o jakoukoliv možnou lásku (k pravdě nebo k filosofii), nýbrž jen o pravou; nejde dokonce ani o veškeré filosofování, nýbrž opět jen o pravé; nejdůležitější není stát se filosofem, nýbrž stát se pravým filosofem. Právě to má mimořádný význam pro naše uvažování o vztahu mezi filosofií a pravdou. Filosofie proto nesmí být redukována na vědění o pravdě (nebo o pravdách), neboť kdyby vůbec nějaké takové vědění bylo možné, muselo by také ono být „pravé“: pravda zůstává poslední a nejvyšší normou každého pravého soudu, každého pravého myšlení, každé pravé filosofie – a také každé pravé lásky k samotné pravdě. Pravda není filosofujícímu dána jako něco před ním stojícího,

před-mětného, ale musí mu být přítomna již od počátku: filosofování musí mít svůj počátek v pravdě a musí tento svůj počátek také uznat, musí se pravdě odevzdat, aby se samo stalo pravým filosofováním a tak aby dospělo k pravdivému poznání. Filosof musí o sobě vědět, že je postaven do přítomnosti pravdy, že tedy stojí před ní a že je nemožné stát jinak než před ní a v ní, v jejím světle, a to znamená: jenom smí a musí tak žít a myslet. A to vše z vášnivě lásce k ní, již miluje nejen pravdu, ale o nic méně též lásku k pravdě, takže to je pravda sama, která v něm vyvolává lásku k pravdě a také lásku k filosofii, k neumdlévajícímu filosofování.

Již k prvním počátkům předsókratovské filosofie náleželo intenzivní dotazování na povahu vládnoucích počátků, tj. ARCHAÍ. V jistém smyslu můžeme jako ARCHÉ chápat právě pravdu: „je“ na počátku všech pravých událostí, všeho pravého života a všeho pravého myšlení – a „vládne“ nade vším, nad celým světem, ovšem nikoliv jako zákonitost, nýbrž jako zdroj a smysl všeho toho, co „má být“, má-li to být pravé. A tak je budoucnost hlavní doménou pravdy. V naší české tradici se již mnoho přemýšlelo nad tím, co lze původně najít v apokryfní tzv. třetí knize Edrášově (3, 12 a 4,38) co razil pro celé další dějiny českého myšlení zvláště Mistr Jan Hus. Uvedu dva citáty z Husa. „Super omnia vincit veritas.“ „State in cognita veritate, que super omnia vincit et invalescit in eternum.“ Není divu, že po českém národním obrození dokonce ještě v dvacátém století největší myslitelé u nás myslitelé u nás myslí o pravdě jinak než o pouhé shodě.

Otázkou ovšem je, jak se vlastně pravda může prosadit, to znamená: jakých prostředků si užije ve svém vítězném tažení dějinami. V dalším se musíme omezit na člověka. V člověku a skrze člověka se však pravda prosazuje právě jakožto pravda. Za jakých podmínek? Děje se tak uprostřed reflexe. Filosofie si stále víc rozumí jako výrazně principiální, kritické a systematické reflexi. Principiální, kritické a systematické myšlení se stává opravdovou filosofií, jestliže se uprostřed svých reflexí otvírá oslovení a výzvě pravdy. Ve světle a pod normou pravdy má cenu a smysl jen taková filosofie (jen tehdy, když...), která připravuje a vede člověka k lepší otevřenosti vůči pravdě. Pravá filosofie tedy spočívá v tom, že umožňuje reflektujícímu člověku lépe vědět, co vlastně dělá, když reflektuje a když se uprostřed reflexe otvírá přicházející pravdě a dává se jí k dispozici. Takovou službu nemůže člověku poskytnout žádná věda; právě naopak potřebuje také každá věda lépe vědět, co vlastně podniká, když při svém výzkumu rozlišuje pravdivé a nepravdivé poznatky a když je odhaluje jako pravdivé nebo nepravdivé. Náleží k odborným záležitostem filosofie, že odhaluje vždy nové cesty, jak každou důležitou reflexi znovu kriticky reflektovat. Avšak jak může nějaká reflexe vejít v „dotyk“, v „kontakt“ s pravdou? K tomu cíli si musíme ujasnit, co náleží k struktuře každé pravé reflexe.

Je zvykem užívat slova reflexe pouze ve smyslu přemýšlení vůbec (tak je tomu zejména ve francouzštině). Přísně vzato však nelze „reflektovat“ o předmětech nebo předmětných skutečnostech, nýbrž pouze o vlastních činnostech, o vlastních akcích. A protože je každá reflexe také svého druhu akcí, lze reflektovat také takovou reflexi. Nechávejíce mnohé stranou, omezíme se nyní na jeden v tomto kontextu pro nás důležitý bod. V reflexi se reflektující odvrací od vnějších daností a začíná se zajímat sám o sebe. Nikdo není původně sám sobě „dán“, nýbrž každý musí sám sebe nejprve hledat (to věděli již staří Řekové, např. také Hérakleitos); je zapotřebí „poznat sama sebe“. Pro nás se tomu ovšem zdá být tak, jako by se každý vždycky již „měl“, jenom že se však „nezná“. Je tomu však

jinak: stáváme se sami sebou tím, co děláme, tj. svými akcemi (a mezi nimi také svými reflexemi). A naše akce jsou nejčastěji reakce, a to značí, že jsou ovlivněny a formovány dřívějšími zkušenostmi (s jinými lidmi, rozmanitými živými bytostmi a také věcmi a událostmi). Něco z toho, čím jsme se stali svými dosavadními akcemi, však musíme v každé reflexi nechat mimo sebe a za sebou, chceme-li si vytvořit možnost se k tomu zase vrátit. Předběžnou podmínkou každého sebepoznání je jistý odstup od sebe samotného. Kdo chce najít sama sebe, musí se nejprve od sebe sama distancovat, musí sám sebe „nechat za sebou“, musí se jaksí „opustit“. V té míře, v jaké se reflektující opouští, aby se našel, v té míře se tím proměňuje a jako nalézající se už stává trochu jiným, než je ten nalezený (a někdy se dokonce stává „novým člověkem“). Jak k tomu dochází?

Až dosud jsme mluvili pouze o dvou složkách nebo etapaách reflexe, totiž o odstupu od sebe sama a o přístupu k sobě samému. Je však třeba se tázat, co lze říci o tom, co se děje mezitím, tj. tam, kde reflektující (v jistém rozsahu) nechal sám sebe za sebou, ale ještě se k sobě nevrací. V této mezifázi musí nějak zůstat „mimo sebe“. A právě v tomto momentu, kdy „stojí ven ze sebe“, přichází reflektující eventuelně do kontaktu s nepředmětnou pravdou. Toto „setkání“ je ovšem čímsi podivným, protože v něm onen reflektující nemůže „být „při-tom“, tedy nemůže „být „přítomen“. V těchto formulacích však popíráme nikoliv ono „přítom“, nýbrž ono „být“ či „jest“ reflektujícího. Ten přichází do kontaktu s pravdou nikoliv ve své jsoucnosti, a to znamená: nikoliv ve svém „už“ (a už vůbec ne ve svém „už ne“), nýbrž ve svém „ještě ne“. Bylo by možno říci, že v tomto setkání se „ještě ne“ reflektujícího potkává eventuelně s „ještě ne“ nepředmětné pravdy; o skutečném setkání tedy nelze vlastně vůbec hovořit, protože toto dvojí „ještě ne“ se nijak nestaví proti sobě navzájem.

Tak se „střední fáze“ lidské reflexe stává jediným místem na světě, kde se „vyjevuje“ pravda jako pravda a odkud se také jakožto pravda začíná prosazovat. A k tomu je nutno připojit ještě dvě poznámky. Předně si musíme být jasně vědomi toho, že setkání reflektujícího s pravdou nemůže být v žádném případě považováno za jeho výkon. Zmíněné „postavit se mimo sebe“ není ničím jiným než otevřeností, než nadějně a s láskou očekávající připravenost k slyšení „něčeho“, co „je“ plně „kontingentní“ (vlastně tu vůbec nesmíme užít sloba „být“ a „jest“ v přísném smyslu). Setkání s pravdou jako takovou se stává vždy jen jako nápad toho, kdo je v reflexi otevřen a připraven k zaslechnutí (a poslechnutí), a to znamená jak nápad, kterého je přimíšeno již mnoho lidského, jemuž je velmi často vlastní špatné slyšení a falešné porozumění a v němž se stále ještě příliš prosazuje sám reflektující. Oslovení a výzva ze strany pravdy je „tiché a temné“ (u Luthera např. spíše „tiché a jemné“), i když je někdy provázeno „zemětřesením“ či „ohněm“. Odstup reflektujícího od sebe samotného se ukazuje také v tom, že svým vlastním myšlením a promlouváním a promlouváním nepřekřikuje hlas pravdy. A to je to druhé.

Také tam, kde je myslící a reflektující člověk subjektivně zcela upřímně přesvědčen, že zaslechl a pochopil pravdu, a kde je docela upřímně připraven ve službách takto uslyšené a pochopené pravdy všechno obětovat, snad dokonce i vlastní život také tam může jít stále ještě o sebeklam. Neexistují žádné jednoduché prostředky, jak takový možný klam a sebeklam odhalit a demaskovat. Nikdy to nemůžeme přezkoumávat vyšetřováním události údajného setkání s pravdou, nýbrž pouze metodickým, systematickým a zcela kritickým postupem, který je myslitelsky nanejvýš náročný a k němuž musíme být výborně

vychováni, který se však předmětně obrací ke konkrétním skutečnostem (faktům) a nikoliv k nepředmětné pravdě. A právě tady se otvírá nikdy nekončící úkol filosofie, která – ač odborně kompetentní – se nikdy nenechá svést jednou již vypracovanými metodami ani žádnými ohledy k celému dosud vybudovanému systému k tomu, aby inaugurovala kritické prostředky a metodické nástroje jako nejvyšší a poslední instanci a aby tím podřídila jejich normě dokonce pravdu samotnou.

Filosofie, která se pokouší ve svém myšlení pojmout pravdu předmětně, se stává buď vědou nebo mýtem (eventuelně v jakési synkrezi vědeckým mýtem),
Filosofie, která otázku pravdy odmítá nebo která pravdu převádí na něco jiného, se stává sofistickou. Pravá filosofie je možná jen tam, kde je filosof připraven se odevzdat pravdě, kterou „nemá“ a kterou nikdy nebude „mít“ a která dokonce „není“ žádným jsoucnem. Žádný filosof není s to říci něco pravdivého o pravdě, ale zároveň nemůže vyslovit žádnou pravdivou výpověď o nějaké skutečnosti, aniž by se nepředmětně vztahoval k pravdě. To je však něco, co filosofie v celé své dosavadní historii až dosud nedovede dosti kvalifikovaně provádět. Zabývat se intenzivně celou problematikou pravdy znamená pro filosofii udělat konec celé jedné epoše a začít s jakýmsi novým myšlením. To může být považováno na jedné straně za konec filosofie. Ale pravda, která není dána a které „není“, nestaví před filosofování žádnou mez, která by pro filosofii nebyla překročitelná, nýbrž naopak vytváří pro filosofii nové volné prostory a otevřené cesty k postupu kupředu. Jediná podmínka tu spočívá v podobně pečlivém vypracování filosofických metod v oboru nepředmětných intencí, jak se to stalo s intencemi předmětnými. Filosofie musí svou dosud málo uvědomovanou nebo vůbec neuvědomělou práci s nepředmětnými intencemi reflektovat a pak krok za krokem z provedených šetření vyvodit nezbytné závěry pro myšlenkovou praxi. Dosavadní nepředmětné myšlení nesmí být prostě odbouráno, nýbrž pouze nahlédnuto ve své jednostrannosti a korigováno. Není to pravá filosofie, která hrozí koncem, nýbrž pouze upadlé myšlení, které se zajímá jen o jsoucí a které předsudečně odmítá každou myšlenku, že také nějaké nejsoucí by mohlo „být“ skutečné. Avšak pravda je nakonec vítězná: vítězí nade vším, nade všemi omyly, nad každou lží a také nade všemi předsudky. Filosofie má – jakožto FILALÉTHEIA – dobrou budoucnost; její budoucností je sama pravda.